

ESKİŞEHİR BASININDA 1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ*

Batuhan ALİŞOĞLU**

Mehmet KAYIRAN***

Öz: 1944 sonrası Bulgaristan’da komünist rejimin hakim olmasıyla beraber Türk azınlık üzerindeki baskılar sistemli bir hale getirilmiş ve tek etnisiteli bir Bulgar devleti oluşturulmaya çalışılmıştır. Bulgaristan’ın azınlık - insan hakları konusunda imzaladığı anlaşmalarla ve taahhütleriyle çelişen tüm uygulamalar, 1989 göçüne neden olmuştur. Türkiye’nin bu süreçte izlediği politika, Türk basını tarafından yakından izlenmiş ve gelişmeler hakkında kamuoyu bilgilendirilmiştir. Eskişehir, göç sürecinde göçmenlerin yoğun olarak yerleştirildiği şehirlerden biri olmuştur. Dolayısıyla göçmenlerin konu olduğu haberlere il basınında sık sık yer verilmiş ve gelişmeler yakından takip edilmiştir. Bu makalenin amacı, Eskişehir’e yerleşen göçmenlerin yaşadığı uyum sorunlarını ve çözüm için ortaya konulan politikaları “Son Haber” ve “Sakarya” gazeteleri ekseninde tarihsel bir analize tabi tutmaktır.

Anahtar Kelimeler: Eskişehir, Basın, Göç, Göçmenler, Bulgaristan.

1989 BULGARIA IMMIGRATION IN ESKİŞEHİR PRESS

Abstract: The pressures on the Turkish minority were systematized and an unitary Bulgarian state with a single ethnicity was tried to be built with the dominance of the communist regime in Bulgaria in 1944. All practices, which contradict Bulgaria's agreements and commitments on minority and human rights, caused the 1989 migration. The policies pursued by the Turkish government of Turkey in this process, has been closely followed and the presented to the public by the Turkish press. Eskişehir has been one of the cities where

*Bu çalışma Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde tamamlanan “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göç Olgusu ve Türk Basınına Göre Analizi (1985-1989)” adlı yüksek lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

**Doktora Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Bölümü, e-mail: batuhanalisoglu@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6652-0015.

***Dr. Öğr. Üy., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Bölümü, e-mail: mkayiran@ogu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1387-8117.

immigrants are intensely settled in the migration process. Therefore, the news on immigrants were frequently featured in the provincial press and developments were closely followed. The aim of this article is to subject the adaptation problems experienced by immigrants to Eskişehir and the policies put forward for solution to a historical analysis in the axis of "Son Haber" and "Sakarya" newspapers.

Key Words: Eskişehir, Press, Migration, Immigrants, Bulgaria.

Giriş

Göç olgusu, insanlığın en eski dönemlerinden beri gerçekleşen ve tarih boyunca da devam edecek olan tarihsel ve sosyolojik bir olgudur. Göçü sadece demografik bir süreç olarak değerlendirmek anlamını oldukça daraltmaktadır.¹ İnsanlık tarihinin başladığı dönemden beri var olması, buna bağlı olarak farklı disiplinleri içinde barındırması göç kavramının farklı şekillerde tanımlanmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle göçün birçok farklı tanımı yapılmaktadır. En genel tabiriyle “iktisadi, ekolojik, siyasi ve bireysel nedenlerle, yaşanan yerleşim biriminden başka bir yerleşim yerine yapılan ve kısa, orta, uzun süreli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi amaçlayan coğrafik, kültürel, toplumsal bir yer değiştirme hareketi”² olarak nitelendirilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, tarihi boyunca birçok defa yabancı ülkelerde yaşayan ve farklı nedenlerle göç etmesi gereken Türk göçmenlere ev sahipliği yapmıştır. Bu göçmenler arasındaki en kalabalık grubu Bulgaristan Türkleri oluşturmaktadır.³

Bulgaristan Komünist Partisi hükümetinin Türk azınlığa karşı uyguladığı asimilasyon faaliyetlerine 1984’te sistemli bir şekilde başlamasıyla Türkiye-Bulgaristan ilişkileri tarihlerinin en kötü dönemini yaşamıştır. 1989’da Bulgaristan’ın Türkleri zorunlu göçe tabi tutmasıyla beraber azınlıklar üzerinde uygulanan yaptırımlar doruk noktasına ulaşmış, insan haklarının çiğnenmesi hususunda uluslararası arenada büyük yankı uyandırmıştır.⁴

¹ Canan Emek İnan, “Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, 2016, s. 15.

² Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 13.

³ 1923-1990 arası Bulgaristan’dan Türkiye’ye toplam 717.122 Türk göçmen yerleşmiştir. Bu sayıya 1989 göçü sonrası Bulgaristan’a geri dönen kesim dahil edilmemiştir. Bkz. Yusuf Sarınoy, “Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara’ya Yapılan Göçler (1923-1990)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 27, S. 80, 2011, s. 359.

⁴ Hüseyin Avni Bıçaklı, *Türkiye - Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2016, ss. 228-229.

İmzaladığı insan hakları ve azınlıklar temalı antlaşmalara uymayan Bulgaristan, Türk azınlığa uyguladığı yaptırımlar ile bu antlaşmaları çiğneyerek dünya kamuoyunun tepki odağı haline gelmiştir.⁵ Bu dönemde Türklere uygulanan baskıların temelini zorla isimlerinin değiştirilmesi, dini vazife ve törenlerinin engellenmesi, Türkçe konuşmanın yasaklanması, haberleşmenin kısıtlanması, zulme direnenlerin sürgüne gönderilmesi ve öldürülmesi oluşturmuştur.⁶ Tüm bu asimilasyon faaliyetlerini yasal bir zemine oturtmaya çalışan Bulgaristan Komünist Partisi hükümeti, özellikle isim değiştirme sürecini “yeniden doğuş (soya dönüş) süreci” anlamına gelen “vazdoritelen protses” ifadesiyle tanımlamıştır. Bu ifade, temelinde Osmanlı zamanında Bulgarların zorla Türkleştirildiği ve bu süreç sonucunda Bulgarlık bilincini yitiren “sözde” Türklerin yeniden canlandırılacağını öne sürmektedir.⁷ Öyle ki, bu hususta Bulgaristan’daki bilim ve araştırma merkezleri, şairler, gazeteciler, sürecin ideolojik gerekçelerini ortaya koymak amacıyla sahte bilimsel tezler üretmişler ve Emin Atasoy’un tabiriyle yeniden doğuş sürecinin “bilimsel ve ideolojik paketlenmesine” katkıda bulunmuşlardır.⁸ Bazı Türk aydınlar da bu dönemde etkin rol almışlardır. Türkler arasında yaygın olarak okunan ve komünizm propagandasının yapıldığı Yeni Işık (Nova Svetlina) gazetesi yazarları başta olmak üzere, birtakım Türk yazarın İslam dini aleyhine yazıları, “Zararın Neresinden Dönülürse Kardır” isimli bir derleme ile yayımlanmıştır. Bu

⁵ M. Türker Acaroğlu, *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar I*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 138.

⁶ Bkz. Zeynep Zafer, “Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişisi”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 3, S. 6, 2010, ss. 27-44; Turhan Çetin, “Bulgaristan’daki Soydaşlarımızın Türkiye’ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi”, *Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 8, S. 1, 2008, ss. 55-75.

⁷ Özellikle birtakım Bulgaristan tarihçilerinin beyanlarındaki Osmanlı hakimiyeti anlayışı, çeşitli komplo teorilerine dayandırılmıştır. “Beş Asırlık Boyunduruk” ve “Zorla İslamlaştırılma” temalarının sık sık işlendiği Bulgaristan tarih yazımı, milliyetçilik kozunu kullanarak Türk azınlığın ülke içerisinde potansiyel “hain” olarak algılanmasına ortam hazırlamaktadır. Bkz. Ayşe Kayapınar, “Bulgar Tarihçilerinin Komplo Teorilerinden Örnekler ve Bunların Bulgaristan’daki Türk Azınlığa Etkileri”, *89 Göçü Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye’ye Zorunlu Göç*, ed. Neriman Ersoy-Hacısalihioğlu, Mehmet Hacısalihioğlu, Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi (BALKAR) & Balkan Medeniyetler Merkezi (BALMED), İstanbul, 2012, ss. 99-120.

⁸ Emin Atasoy, *Asimilasyon Çemberindeki Bulgaristan Müslümanları*, BETA Yayınları, İstanbul, 2018, s. 230.

derlemede “Dinin Zararlarını Fazlasıyla Gördüm”, “Bunca Yıl Aldandığım Yazık”, “Dinden Niçin Vazgeçtim?” başlıklı yazılar yer almıştır.⁹

1989 Bulgaristan göçünün ilk habercisi Bulgaristan Komünist Partisi hükümetinin daha önce akrabaları Türkiye’ye yerleşmiş, kendileri Bulgaristan’da kalmış bazı Türkleri Türkiye’ye göndermesiyle gerçekleşmiştir.¹⁰ Asimilasyon sürecinin devam etmesiyle, Bulgaristan’da kurulan Türk sivil toplum örgütlerinin üyeleri ve yaptırımlara tepki gösteren kesim ülkeden sürülmüştür. Gerek ülke içinde gerçekleştirilen direniş, gerek asimilasyon sürecinde uluslararası arenada Bulgaristan’ın tepki çekmesi, ülkede uygulanacak politikalarda yavaşlamaya yol açmış, bu sebeple Türkleri göçe zorlamaya karar verilmiştir. Todor Jivkov, 29 Mayıs 1989 tarihinde Bulgaristan Ulusal Televizyonu’nda yaptığı konuşmada isteyen Türklerin ülkeden ayrılabilceğini belirtmiş,¹¹ 2 Haziran’da ise Türkiye’yi sınır kapılarını açmaya davet etmiştir.¹²

Bulgaristan tarafından göçün “isteğe bağlı” olduğu izlenimi verilmeye çalışılmıştır. Bu aşamada insan haklarına aykırı bir politika izlenmiş, can ve mal güvenliği hiçe sayılmıştır. Todor Jivkov, milliyet fark etmeksizin Bulgar vatandaşlarının istediği zaman istedikleri ülkelere gidebileceğini söylemiş ancak basın-yayın başta olmak üzere, yurt içi, yurt dışı, kişiler ve kurumlar arası herhangi bir ortamda “göç” teriminin kullanılmamasını tembihlemiştir.¹³ Nitekim göç süreci “Büyük Turistik Seyahat” anlamına gelen “Golyamata Ekskurziya” sözleriyle nitelendirilmiştir.¹⁴ Göç, dünya medyası tarafından “II. Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da yaşanan en büyük zorunlu göç” olarak değerlendirilmiş ve basında geniş yer almıştır.¹⁵

Bulgaristan, 15 günde 300.000 kadar yurttaşımızın göç başvurusu yapması sonucu endişelenmiş ve pasaport vermeyi bir süre durdurmuştur. Bu olay

⁹ İsmail Cambazov, *Bulgaristan Türk Basını Tarihinde Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi*, Erkam Matbaası, İstanbul, 2011, s. 218.

¹⁰ Ayşegül İnginar Kemaloğlu, *Bulgaristan’dan Türk Göçü (1985-1989)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2012, s. 147.

¹¹ Muzaffer Kutlay, “The Turks of Bulgaria: An Outlier Case of Forced Migration and Voluntary Return”, *International Migration*, C. 55, S. 5, 2017, s. 167-168.

¹² Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012, s. 440.

¹³ İbrahim Kamil, *Bulgaristan Türkleri ve Göçler (Bulgaristan Komünist Partisi Gizli Belgeleri)*, C. 7, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2018, s. XXV.

¹⁴ Emin Atasoy, “Siyasi Coğrafya Işığında Bulgaristan Türklerinin 1989 Yılındaki Zorunlu Göçü”, *Coğrafya Dergisi*, S. 21, 2010, s. 9.

¹⁵ <https://www.nytimes.com/1989/08/22/world/turkey-closing-borders-to-refugees-from-bulgaria.html>, Erişim tarihi: 8 Haziran 2020.

dönemin Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz tarafından “hesap hatası” olarak yorumlanmıştır.¹⁶ Birçok göçmen, trenle Kapıkuke Sınır Kapısı Tren Garı’na kadar getirilmiş ve uzun sürede orada bekletilmiştir. Bu trene kamuoyu tarafından “Utanç Treni” adı verilmiştir.¹⁷

Genel itibariyle resmi kayıtlara göre Haziran 1989 – Mayıs 1990 arası Türkiye’ye toplam 345.960 kişi göç etmiştir. Todor Jivkov’un istifasıyla yeni bir umut arayışına giren ve Türkiye’de uyum sorunu yaşayan göçmenlerin geri dönüşlerinde büyük bir artış görülmüştür. Buna göre yine Haziran 1989 – Mayıs 1990 arası dönemde 133.272 kişi Bulgaristan’a tersine göç gerçekleştirmiştir.¹⁸

1989 Bulgaristan göçünün yerel basın düzeyinde incelenmesi, göçmenlerin yaşadığı uyum sorunlarının anlaşılması, göçün bölgesel düzeyde bıraktığı etkinin kavranması açısından oldukça önemlidir. Bulgaristan göçü temelinde ulusal ve yerel basın kaynaklarının değerlendirilmesine yönelik birçok araştırma yapılmasına rağmen Eskişehir basını herhangi bir şekilde değerlendirilmemiştir. Bundan dolayı, farklı bir konuyu ele alması ve daha önce ele alınmamış kaynakların değerlendirilmesi çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Dönemin Eskişehir bazında yetkin basın kaynaklarını inceleyen bu çalışma, göçün Eskişehir basımında detaylı bir şekilde yer aldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1. Eskişehir Basımında 1989 Bulgaristan Göçünün Analizi

Eskişehir, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından itibaren Balkanlardan gelen çeşitli göç dalgalarının hedefi olmuştur.¹⁹ 1989 göçü Eskişehir için yeni bir göç akımı değildir. Nitekim 1927-1928 seneleri arasında Bulgaristan göçmeni bir grup “İsmet Paşa”²⁰ köyüne, Kırım ve Romanya’dan gelen başka bir göçmen grubu ise “Çifteler” kazasının çeşitli köylerine yerleştirilmiştir.²¹ Milli Mücadele esnasındaki savaş kayıpları ve

¹⁶ *Hürriyet*, 2 Temmuz 1989, s. 13.

¹⁷ Atasoy, a.g.m., s. 10.

¹⁸ Ercüment Konukman, *Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan (Nedenleri, Boyutları, Sonuçları)*, haz. Kutlay Doğan, Ankara, 1990, s. 71.

¹⁹ Ayrıca 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı’nı takiben 1875-1916 yılları arasında Balkan ülkelerinden gelip Eskişehir’e yerleşen göçmenler, 73 köy kurmuşlardır. Zafer Koylu, Melis Birgün, *Eski Bir Şehrin Hikayesi 1923-1938*, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları, Eskişehir, 2015, s. 253.

²⁰ Çifteler beldesinin Serçesivrisi mevkiinde kurulmuştur. Bkz. *BCA*, 30-10-0-0 / 66-440-18 (15.02.1927).

²¹ Göçmenlerin “Çifteler” beldesine yerleştirilmelerine yönelik araştırmalar 1913’te yoğunluk kazanmıştır. *BCA*, 272-0-0-11 / 7-1-2 (07.05.1913)., Süreç içerisinde farklı göç akımlarının sürmesi, Eskişehir genelinde araştırmaların devamlılığını sağlamıştır. Bkz. *BCA*, 30-18-1-1 /

cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte gayrimüslim nüfusun şehirden ayrılması sonucu nüfus azalmış, neredeyse hepsi Müslümanlardan oluşan bir nüfus yapısı ortaya çıkmıştır.²² Bu durum ekilebilir arazisi oldukça fazla olan Eskişehir’de üretimin azalmasına yol açmıştır. Dolayısıyla erken cumhuriyet döneminde Eskişehir’e gerçekleşen göç, hem şehir hem ülke için kayıp ya da külfet değil, aksine kazanç olmuştur. Göçmenlerin tarım tekniğinde uyguladıkları farklı yöntemler ve Porsuk Çayı’nın güney kıyılarında kurdukları yeni mahalleler, yerleşmenin gelişmesine büyük ölçüde etki etmiştir.²³

Erken cumhuriyet döneminde gerçekleşen göçleri, BKP hükümetinin Türklere uyguladığı yaptırımlar sonucu Türkiye’ye gerçekleşen bir başka göç akımı izlemiştir. 1950 ve 1951 yıllarını kapsayan bu dönemde Bulgaristan’dan Türkiye’ye 154.397 kişi göç etmiştir.²⁴ Bu göç dalgası sonucunda “Eskişehir İli Toprak ve İskan Müdürlüğü” tarafınca “Alanönü” ve “Yıldıztepe” bölgelerine 719 göçmen konutu inşa edilmiştir.²⁵ Göç eden ailelerden 50’si ise Çifteler ilçe merkezine yerleştirilmiştir.²⁶

1950-1953 arasında 15 dış ülkeden 3.332 aile ve toplamda 12.015 kişi Eskişehir’e yerleştirilmiş, bu ailelere dönemi parasıyla 842.334 TL nakit, 83.590 TL kredi yardımı yapılmıştır. 1927 itibarıyla artmaya başlayan şehirleşme oranlarının 1950-1970 arası dönemde fark edilir bir biçimde yükselmesi, göçmenlerin şehrin gelişmesindeki katkısını kanıtlar nitelikte olmuştur.²⁷ Bu bakımdan incelendiğinde, Eskişehir’in sosyal yapısının

1-2-20 (24.06.1920), *BCA*, 272-0-0-12 / 53-128-20 (18.06.1927), *BCA*, 272-0-0-12 / 56-142-24 (03.12.1927).

²² Engin Kırılı, *19. ve 20. Yüzyılda Eskişehir’e Yapılan Göçler*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2001, s. 262.

²³ Koylu, Birgün, *a.g.e.*, ss. 256-257.

²⁴ Bilal Şimşir, “Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler: Büyük Göçün Sona Ermesi (1950-1951)”, *Türk Kültürü*, S. 275, Mart 1986, s. 227; Filiz Doğanay, “Türkiye’ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi”, *Toplum ve Göç II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı*, Sosyoloji Derneği-Devlet İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 197.

²⁵ Nilgün Çuha, “Türkiye’de Göç Olgusu ve Eskişehir İl Merkezinde Kurulan Göçmen Mahalleler”, *Erdem*, C. 12, S. 34, 1999, 86.

²⁶ Hasan Kara, Hüseyin Şahbaz, “Geçmişten Günümüze Çifteler İlçesinde Göçler”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. 26, 2016, s. 372.

²⁷ Eskişehir şehirleşme oranları 1927’de %26.8, 1935’te %31.0, 1940’ta %34.3, 1945’te %37.1, 1950’de %36.5, 1955’te %42.8, 1960’ta %47.8, 1965’te %48.3, 1970’te %53.5 olarak belirlenmiştir. Selahattin Önder, *Cumhuriyet Devrinde Eskişehir (1923-1973)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1986, s. 43.

oluşmasında gerçekleştirilen göçler büyük rol oynamıştır. Tüm bu göç faaliyetlerinin şehirde bıraktığı etkiye dayanarak, Eskişehir’de göçmen denilince akla ilk olarak “muhacirler” olarak adlandırılan Balkan göçmenleri gelmektedir.²⁸

1950’den 1988’e kadar Bulgaristan’dan Eskişehir’e 3.512 aile, 14.075 kişi göç etmiştir.²⁹ Eskişehir halkı, Bulgaristan’daki asimilasyon sürecine hassas bir yaklaşım sergileyerek 1989 göçü başlamadan önce tepkisini ortaya koymuştur. 6 Nisan 1986 tarihinde Bal-Türk Eskişehir şubesi tarafından bir miting düzenlenmiş ve Bulgaristan’ın insan haklarına aykırı tutumu kınanmıştır. Şube başkanı Fevzi Çakmak, mitingin başlangıcında “*Bulgaristan’da maddi ve manevi varlığı Bulgar eşkiyasının ayakları altında çığnänen 2 milyon soydaşımızın feryadı ve acısı hepimizindir*” şeklinde konuşmuştur.³⁰ Genel Başkan Mehmet Çavuş ise Bulgaristan’da yaşayan iki milyon Türk’ün Bulgaristan’daki ırkçı rejim tarafından silah zoruyla Bulgarlaştırıldığını, karşı çıkanların öldürüldüğünü ya da toplama kamplarına gönderildiğini söylemiştir.³¹ Üç saat süren mitinge yaklaşık 20.000 kişi katılmıştır. Miting sırasında “Katil Jivkov”, “Sınırı geçerez, başınızı ezeriz”, “Bugün burada Yarın Sofya’da”, “Ahmetler Mehmetler Ivan olamaz”, “Fatih’in torunları Bulgar olamaz” yazılı pankartlar taşınmıştır.

1989 Mayıs olayları neticesinde göçün başlaması ve Eskişehir’in göç sürecindeki konumu, il basını tarafından yakından takip edilmiştir. Genel itibariyle bakıldığında Eskişehir’e 9.845 göçmen yerleştirilmiştir. Bu sayı, Türkiye’ye iskan sağlanan göçmenlerin %3,5’ini oluşturmaktadır.³²

Türkiye’ye gelen ilk 187 göçmenden 20’si Eskişehir’e ikamet ettirilmiştir. Sümerbank, bu 20 göçmene bütçesi devlet tarafından karşılanan giyim ve gıda yardımı yapmıştır. Aynı zamanda Eskişehir’e yerleşen göçmenlerle yerel basın tarafından yapılan röportajların birinde Aliman Parlak isimli göçmen, Bulgaristan’daki yakınlarının hayatından endişelendiğini açıklamış, Bulgaristan’daki akrabalarına yapılan baskının giderek arttığını, gönderilen mektupların Türkçe olması durumunda açılıp okunduğunu ve üzerindeki

²⁸ Yusuf Adıgüzel, “Dayanışma Ağları Üzerinden Eskişehir’de Siyaset ve Göçmenlik Algısı”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C. 3, S. 27, 2013, s. 83.

²⁹ Devlet Planlama Teşkilatı, *Bulgaristan’dan Türk Göçleri*, Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Başkanlığı Hizmete Özel Rapor, Ankara, 1990, s. 32.

³⁰ *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1986, s. 7.

³¹ *Sakarya*, 7 Nisan 1986, s. 7.

³² Devlet Planlama Teşkilatı, *Bulgaristan’dan Türk Göçleri*, Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Başkanlığı Hizmete Özel Rapor, Ankara, 1990, s. 32.

adrese gönderilmeyip kaybedilme bahanesiyle Bulgarlar tarafından okunduğunu belirtmiştir.³³

Eskişehir'e gelen ilk göç dalgasından sonra yerli halkta Bulgaristan'a karşı tepki artış göstermiştir. Bu bağlamda 4 Haziran 1989 tarihinde yapılan mitingle Bulgaristan Türklerine uygulanan yaptırımlar kınanmıştır. Bal-Türk tarafından İstasyon Meydanı'nda organize edilen mitingde "Türk Türktür", "Kardeş kanı yerde kalmaz", "Türk anası dinsiz kalamaz" yazılı pankartlar açılmıştır. Eskişehir Göçmenler Kültür ve Dayanışma Derneği, Bulgaristan Türklerine uygulanan yaptırımları kınamak amacıyla Atatürk Anıtı'na çelenk bırakmıştır. Ardından iki dakikalık bir saygı duruşunda bulunulmuştur. Doç. Dr. Osman Mutlu, Bulgaristan'ın uyguladığı yaptırımları konu alan bir konuşma yapmıştır.³⁴ SHP Eskişehir Milletvekili Cevdet Selvi ise "*İnsanlar soyundan ve dininden dolayı baskı altında tutulamaz. Bu olayları insan olan herkesin düşünmesi gerekir. Sistem ve rejim ne olursa olsun, kimse kimseye baskı kurma hakkına sahip olamaz. Helsinki Anlaşması'na Bulgarlar uymalıdır.*" demiştir.³⁵

Dönemin Eskişehir Valisi Bahaeddin Güney, göçmenlere uygulanan yardımlarda büyük rol oynamıştır. Göçmenlere iş imkanının sağlanacağını, ilk olarak beslenme ve barınma sorunlarının ele alınacağını belirten Güney, "*Onlar da bizim kardeşimiz. Onların sorunu bizim sorunumuzdur. Onlara elimizden gelen yardımı yapacağız*" demiştir. Ayrıca Güney, Bulgaristan'dan sınır dışı edilen göçmenlerle bir toplantı yapıp, sorunlarını dinlemiştir.³⁶

Göç akımının hızlanması ve Eskişehir'e yerleşen göçmenlerin sayısının artması üzerine Bal-Türk Eskişehir Şube Başkanı Fevzi Çakmak bir açıklama yapmıştır. Çakmak, açıklamasında Eskişehir'e yerleşen göçmenlerin sayısının 73'ü ferdi, 57'si aile olmak üzere 130'a ulaştığını söyleyerek gelenlere sahip çıkmaya hazır olduklarını belirtmiş, "*Gelen soydaşlarımızdan 73 kişinin eş ve çocukları halen Bulgar baskı ve zulmünün altında ezilmektedir. Biz, Bal-Türk olarak ülkemize gelen soydaşlarımıza sahip çıkmaya hazırız*" şeklinde konuşmuştur.³⁷

Anadolu Üniversitesi tarafından "Bulgaristan Türklerinin Sorunları" konulu bir seminer düzenlenmiştir. Seminerde konuşan katılımcı Prof. Dr. Yüksel İnan, sorunların barışçıl yollarla çözümlenmesini ve Türklerin insan hakları konusunda duyarlı hale getirilmesi gerektiğini belirtmiş, "*Biz barışçı bir*

³³ *Son Haber*, 3 Haziran 1989, s. 6.

³⁴ *Son Haber*, 5 Haziran 1989, s. 4.

³⁵ *Sakarya*, 5 Haziran 1989, s. 3-6.

³⁶ *Son Haber*, 6 Haziran 1989, s. 4.

³⁷ *Sakarya*, 6 Haziran 1989, s. 3; *Son Haber*, 7 Haziran 1989, s. 2-3.

ülkeyiz. Tüm sorunlarımızı barışçıl yollarla korumaya ve halletmeye çalışıyoruz. Bulgaristan'daki Türkleri her zaman kabul ederiz. Ancak bu, en son alternatif olarak düşünülmelidir. Çünkü azınlıkların bulunduğu ülkelerde ilişkiler daima azınlığın temelinde, soyundan geldiği ülkenin dış politikasında etkin rol oynar. ...Türkiye'de yaşayan bizler, hükümet dışı organları olan, insan hakları konusunda etkin kamuoyu oluşturacak kurumları harekete geçirmeli ve propaganda geliştirmeliyiz." şeklinde konuşarak kitlesel tepkinin uluslararası sorunların çözümündeki etkisine değinmiştir.³⁸

Eskişehir basınında zor koşullar altında barınan Bulgaristan Türkleri arasında bir gözlem yapmak amacıyla çeşitli röportajlar yapılmıştır. Türkiye'yi nasıl bulduğu sorusu üzerine bir göçmen, "Bulgaristan'da çektiğimiz ıstırapları Türkiye'ye geldikten bu yana unutamadık. Sağ olsun devlet bizi çeşitli yerlere yerleştirdi. Kimimize tam olarak hak tanımadılar. Bundan şikayetçiyiz. Ayrıca Türkiye'ye geldiğimizden bu yana bize verilen yemeklerden memnun değiliz. Bulgaristan'daki yemekler ile Türkiye'de verilen yemekler arasında çok fark bulunuyor." şeklinde cevap vermiştir. Bu röportaj sonrasında basında "Göçmenler yemek beğenmiyor" başlığı atılmıştır.³⁹

ANAP Eskişehir Milletvekili İsmet Oktay ve Belediye Meclis Üyesi Zafer Sabuncuoğlu, göçmenlerle görüşerek bilgi almıştır.⁴⁰ Bal-Türk Eskişehir Şubesi önünde gerçekleştirilen ve çok sayıda vatandaşın katıldığı görüşmede Oktay, "Bulgaristan'dan Eskişehir'e gelen soydaşlarımızla sohbet etmek ve basında yer alan iddiaları bizzat yaşayan insanlardan dinlemek istedim. Biz, Bulgaristan'daki soydaşlarımızın hepsini Türkiye'de barındırabiliriz. Hepsi meslek sahibidir. Hiçbiri bizim içim yük değildir." demiştir.⁴¹

Dönemin Diyanet İşleri Bakanı Mustafa Sait Yazıcıoğlu, Bulgaristan Türklerine uygulanan yaptırımları kınadığını belirterek, bu zulmün hiçbir devlet tarafından kabul edilmeyeceğini açıklamıştır. Yazıcıoğlu, ani bir kararla Eskişehir'e gitmiş ve İl Müftülüğü yetkilileriyle bir toplantı yapmıştır.⁴² Toplantı sonrası basının sorularını cevaplayan Yazıcıoğlu, Bulgaristan'da bir süreden beri baskı ve işkencenin devam ettiğini, Türk isimlerinin zorla değiştirildiğini, kimsenin evlenemediğini ve nikah, cenaze, sünnet gibi dini törenlerin yapılamaz olduğunu belirtip, "Bütün bunlar yetmiyormuş gibi Müslüman Türk soydaşlarımız babalarından, dedelerinden kalma yurtlarından, ev ve barınaklarından alınıp ülke dışına çıkıyorlar. Böylesine bir

³⁸ Son Haber, 19 Haziran 1989, s. 2-3.

³⁹ Son Haber, 27 Haziran 1989, s. 1-4.

⁴⁰ Sakarya, 13 Haziran 1989, s. 3.

⁴¹ Son Haber, 12 Haziran 1989, s. 1-4.

⁴² Sakarya, 15 Haziran 1989, s. 4.

*zulmü hiçbir dinin kabul etmemesi bir yana, devlet esprisine yakışmayan bu tutum, insanlıkla da bağdaşmaz” şeklinde konuşmuştur.*⁴³

Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü’nde kurulan göçmen bürosunda, yurttaşlara soyadı verilmeye başlanmıştır.⁴⁴ Bulgaristan tarafından ismi “Nicolay” olarak değiştirilen göçmen, Vali Bahaeddin Güney’in soyadını alarak “Nazım Güney” ismini almıştır. Bu süreç, birtakım vatandaşlar tarafından amacının dışında kullanılmıştır. Nitekim bir süre sonra bazı sabıkalı kişilerin göçmen bürolarına başvurarak göçmen kartı aldıkları ve sabıkların yok ettikleri anlaşılmıştır. Gerçekleştirilen operasyonda yakalanan bazı sanıkların üzerinden Türkiye’de ikamet etmelerine ve sabıkalı olmalarına rağmen göçmen kimliği çıkmıştır. Eskişehir Emniyet Müdürü Atilla Aytek, yaptığı açıklamada bu girişimin birçok göçmeni küçük düşürdüğünü ifade etmiştir.⁴⁵

24 Haziran 1989 tarihinde Bulgaristan Türkleri için İstanbul’da düzenlenecek büyük miting için Eskişehir’den göçmenlere özel tren kaldırılmıştır. Belediye Başkan Vekili Abdülkadir Adar, trenle gitmemeleri durumunda göçmenlerin belediye otobüsleri ile gideceğini, trenin bu nedenle tahsis edildiğini açıklamıştır.⁴⁶ DSP Eskişehir İl Başkanı Fazıl Gençoğlu, miting hakkında “*Sayın Özal, sakın bu olayda kendi partisine politik çıkarlar arama gafletinde bulunmasın. Cumartesi günü İstanbul’da Bulgar zulmünü kınamak için yapılacak milli mitingde Türkiye’nin gur sesi tek ağızdan çıkmalıdır*” demiştir.⁴⁷ Mitinge Eskişehir’den yaklaşık 5.000 kişi katılım göstermiştir.⁴⁸

Milli Gençlik Vakfı Eskişehir Şube Başkanı Cengiz Kesimli, düzenlediği basın toplantısında Bulgaristan’ın cinayet işlediğini söylemiştir. Kesimli, gençlerin birçok sorununun olduğunu ve şuurlu insanların yetiştirilmesi için vakfın çalışmalarını sürdürdüğünü açıklamıştır. TRT’nin ülkeye giren yüz bininci göçmenle yaptığı röportajı yaşlı gözlerle izlediğini ifade eden Kesimli, Müslümanlık dininin herkese inanç hürriyeti tanıdığından ve inançlara karşı şiddeti yasaklamasından dolayı Türk toprakları üzerindeki herkese insanı muamele yapıldığını, Osmanlı’daki azınlıkların her yönden insan haklarının tam teminatı altında yaşadığını belirterek, “*Eğer bugün Bulgaristan’ın Müslümanlara yaptıkları caniyane vahşetin en ufak bir zerresini*

⁴³ *Son Haber*, 15 Haziran 1989, s. 2-3.

⁴⁴ *Sakarya*, 21 Haziran 1989, s. 1-6.

⁴⁵ *Son Haber*, 28 Ekim 1989, s. 1-4.

⁴⁶ *Sakarya*, 22 Haziran 1989, s. 4; *Son Haber*, 24 Haziran 1989, s. 1-4.

⁴⁷ *Sakarya*, 21 Haziran 1989, s. 3.

⁴⁸ *Sakarya*, 24 Haziran 1989, s. 4.

ecdadımız yapmayı düşünseydi, bugün Bulgaristan olmazdı. Bulgaristan'da tek bir Hristiyan bulunmazdı" demiştir.⁴⁹

"Son Haber" gazetesi yetkilileri, Kurban Bayramı vesilesiyle göç sonrası Bilecik'e bağlı Söğüt ilçesinin İnhisar köyüne yerleştirilen göçmen ailesine konuk olup röportaj yapmıştır. Gerçekleştirilen röportaj sırasında "Koçan" ailesi řu şekilde konuşmuştur:⁵⁰

Hatice Koçan(74): "Ben yaşımı doldurdum. Ölüsem de Türkiye'de öleyim. Orada her türlü işkenceyi yaptılar. Gençlerimize iğne yapıp kısırlaştırdılar. Karşı çıksak dövüyorlardı. İbadet yapmamız yasaktı. Kurbanı gizli keserdik. Bize Türkiye sahip çıktı. Allah'a şükürler olsun."

İsmail Koçan(24): "Ben hiçbir şey konuşmam. Gazetelere haber verenleri de işkenceye tabi tuttular. Orada yakınlarımız var. Gazeteyi görürler, bizim için üzülürler. Bulgar askerleri bizleri tanır, oradakilere işkence yapar."

Mustafa Koçan(17): "Halimden çok memnunum. Orada okula dahi gidemiyorduk. Mecbur tutuyorlardı, ismimizi değiştiriyorlardı. Onların dilini konuşuyorduk. Okula gitmemi engellediler. Bana onlardan olmam için baskı yaptılar. Ölse de bir daha Bulgaristan'a geri dönmem."

Hatice Koçan(35): "Benim kardeşlerim orada kaldı. Çok üzülüyorum. Her sabah televizyonu dinliyorum, gazetelere bakıyorum acaba gönderdiler mi diye. Paramız yok ama mutluyuz. Köylü bize kurban verdi. Onu kestik, bayram yapıyoruz. Ama gönlümüz yine yaşlı."

Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan bir komisyon, göçmenlerin sorunlarını yerinde belirlemek amacıyla Eskişehir'e ziyarette bulunmuştur. Vali Güney'i makamında ziyaret eden komisyon üyeleri, göçmenlerin durumunu görmüştür. İncelemeler sonucu hazırlanan rapor, daha sonra ilgili mercilere iletilmiştir.⁵¹

Bazı göçmenlerin Türkiye'de uyum sorunu yaşayıp Bulgaristan'a geri dönmesi Eskişehir basınında geniş yer almıştır. Konu dahilinde bazı göçmenlerle röportajlar yapılmıştır. Bu konuda röportaj yapılan bir göçmen, "Türkiye'yi özgürlükler ülkesi diye düşünüyorduk. Geldiğimizde bize daha çok sahip çıkılacağını ve bizi açlığa mahkum etmeyeceklerini düşünüyorduk. Ancak aradan birkaç ay geçmesine rağmen ne Türk insanı, ne de hükümet bize düşündüğümüz imkanları sağlayamadı. Bulgaristan'a geri dönmek istiyorum ama bizi neyin beklediğini bilemiyoruz. Türkiye'de açız, Bulgaristan'da baskı altında olacağız." şeklinde konuşmuştur.⁵²

⁴⁹ Son Haber, 4 Temmuz 1989, s. 1-4.

⁵⁰ Son Haber, 17 Temmuz 1989, s. 2.

⁵¹ Sakarya, 1 Eylül 1989, s. 4.

⁵² Son Haber, 7 Eylül 1989, s. 1-4.

1.1 İstihdam Yardımları

İstihdam, Eskişehir'e yerleşen göçmenlerin başlıca sorunlarından biri olmuştur. Bazı göçmenlere devlet kurumlarında iş verilmiştir. Örneğin, göçmenlerden nitelikli olanları Eskişehir Devlet Hastanesi'nde hemşire olarak görev almıştır.⁵³ Ancak daha sonra, bu hastanede istihdam edilen göçmenler, çalışmalarının karşılığında herhangi bir ücret ödenmediğini bildirmiş, bu nedenle yetkililerden yardım istemiştir.⁵⁴ Ayrıca Eskişehir'deki çeşitli konfeksiyon atölyeleri de göçmenler için büyük bir istihdam alanı olmuştur. Bu bağlamda işverenler tarafından göçmenlerin önce denemeye tabi tutulması, başarılı olanların işe alınması kararlaştırılmıştır. Eskişehirli iş adamları, göçmenlerin bu alanda başarılı olduğunu söylemiştir.⁵⁵ Çalışanlara İŞKUR tarafından dönemin parasıyla günlük 1500 lira maaş verilmiştir.⁵⁶ Göçmenlerin çeşitli dallarda işlere başlaması, Eskişehir'deki istihdamın artması nedeniyle yerel basın tarafından olumlu karşılanmıştır.

Bazı amatör futbol kulüpleri, göçmenler arasından futbolcular transfer etmiştir. Örneğin PTT Spor, Recep ve Varol isimli iki göçmeni denemek amacıyla kadrosuna katmıştır.⁵⁷ Ancak göçmen sporcuların lisanslarının çıkmasında birtakım sorunlar yaşanmıştır. Eskişehir Beden Terbiyesi Bölge Müdürü Mehmet Ali Babacan, lisans konusunda aksaklıkların olduğunu ancak bunların kendi müdürlüklerinden kaynaklanmadığını bildirerek "*Bizler Spor Bakanlığı'nın bize gönderdiği emir doğrultusunda çalışıyoruz. Göçmen sporcular anlaşmış olabilirler. Ama bize ne Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nden ne de Spor Bakanlığı'ndan emir ve açıklama gelmedi. Bu nedenle, biz lisans vermede yetkili değiliz.*" şeklinde açıklama yapmıştır. Kulüp yöneticileri ise takımlarına birçok göçmen sporcu aldıklarını, bu sporcuların oynayamaması halinde beklenen başarıyı alamayacaklarını belirtmiştir.⁵⁸ Ayrıca 23 kez Bulgaristan Ümit Milli Futbol Takımı'nda oynayan Etem isimindeki bir göçmen, Eskişehirspor ile sözleşme imzalamıştır.⁵⁹

Türkiye'de ilk defa göçmenlere güreş takımı kurma çalışmaları Eskişehir'de yapılmıştır. Bu bağlamda Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü'nde bir basın toplantısı düzenlenmiştir. Vali Güney, konuşmasında Eskişehir'de güçlü bir

⁵³ *Son Haber*, 20 Haziran 1989, s. 3-4.

⁵⁴ *Sakarya*, 16 Ağustos 1989, s. 6; *Son Haber*, 20 Ekim 1989, s. 2.

⁵⁵ *Son Haber*, 29 Haziran 1989, s. 3-5.

⁵⁶ *Sakarya*, 23 Haziran 1989, s. 3; *Sakarya*, 8 Temmuz 1989, s. 3.

⁵⁷ *Son Haber*, 4 Temmuz 1989, s. 4.

⁵⁸ *Son Haber*, 18 Temmuz 1989, s. 2.

⁵⁹ *Sakarya*, 27 Temmuz 1989, s. 6.

kadronun kurulacağını söylemiştir. Kurulan güreş takımına araç ve gereçler Yunus Emre Kültür ve Sanat Vakfı tarafından sağlanmıştır. Takımın başına ise göçmenlerden İbrahim Çavuş getirilmiştir.⁶⁰ Güreş okulu, 4 Ağustos 1989 tarihinde gerçekleştirilen törenle açılmıştır.⁶¹

1.2. İskan Yardımları

Eskişehir'e gelen göçmenlerin en büyük sorunu barınma olmuştur. Türkiye'de herhangi bir yakını bulunmayan göçmenler, mevcut koşullarda barınma ihtiyacını karşılayacak bir kaynağa sahip olmadığı için zor durumda kalmıştır. Mevcut istihdam koşullarının her göçmen için aciliyet ile sağlanamaması bu durumu oldukça etkilemiştir. Anadolu Üniversitesi'ne bağlı çeşitli fakülte ve yüksekokulların tatile girmesi sonucu yurtlarda büyük bir boşalma meydana gelmesi, göçmenlerin barınma sorununa geçici bir çözüm olarak değerlendirilmiştir. Böylece yapılan çalışmalar sonucu göçmenlerin geçici olarak öğrenci yurtlarına yerleştirilmesi kararı alınmıştır. Eskişehir sınırları içerisinde herhangi bir akrabası bulunmayan göçmenlerin büyük bir çoğunluğu öğrenci yurtlarına yerleştirilmiştir. Ayrıca Vali Güney, göçmenlerin bir kısmının çeşitli kamu kuruluşlarına yerleştirileceğini duyurmuştur.⁶² Bu karar, bazı öğrenciler ve halktan bir kesim tarafından olumsuz karşılanmıştır. Bazı öğrenciler, göçmen sayısının giderek arttığını, yurtların göçmenlere verilmesinin birçok huzursuzluk yaratacağını açıklamıştır.⁶³ Daha sonra, Eskişehir'de göçmenler için yeterli barınma yeri kalmaması durumunda bir çadır kent kurulması kararı alınmıştır.⁶⁴

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol'un göçmenler için ülke genelinde okulların geç açılabileceğini açıklaması Eskişehir basınında geniş yer bulmuştur. Göçmenlerin KYK ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı yurtlarda ikamet etmeleri yerli halk tarafından okulların geç açılacağı yönünde yorumlanmıştır.⁶⁵ Bu yurtlarda kalan göçmenler, yeni eğitim-öğretim yılının Eylül'de başlaması nedeniyle farklı yerlere yerleştirilmeye başlanmıştır. Bu soruna valilik tarafından alternatif bir çözüm bulunmuştur. Çözüme göre, boş evi bulunan kişilerin konutlarına el konulması ve göçmenlerin yerleştirilmesi kararı alınmıştır. Bu bağlamda muhtarlıklardan, mahallelerinde boş bulunan evlerin tespit edilmesi ve hane halkına göre ev

⁶⁰ *Son Haber*, 29 Temmuz 1989, s. 6.

⁶¹ *Son Haber*, 4 Ağustos 1989, s. 6.

⁶² *Son Haber*, 9 Haziran 1989, s. 4-5.

⁶³ *Son Haber*, 14 Haziran 1989, s. 1-4.

⁶⁴ *Sakarya*, 20 Haziran 1989, s. 6; *Son Haber*, 26 Haziran 1989, s. 3.

⁶⁵ *Son Haber*, 1 Ağustos 1989, s. 1-4.

hacminin belirlenmesi istenmiştir. Boş ev bulunmaması durumunda göçmenlerin geçici bir süreliğine Eskişehirli vatandaşların yanına yerleştirileceği açıklanmıştır. Bu durum, bazı vatandaşlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Vali Güney, bu hususta toplantı yapmak üzere Bursa'ya gitmiştir.⁶⁶ Ayrıca mahallelerinde boş konut veya arazi olması halinde, bu durumu valiliğe bildirmeyen muhtarlar yasal işlem yapılacağı bildirilmiştir.⁶⁷ Daha sonra valilik tarafından yapılan açıklamada boş konutlara el konulmasının söz konusu olmadığı ve kiralama işlemlerinin isteğe bağlı yapılacağı belirtilmiştir.⁶⁸ Aynı zamanda Anadolu Üniversitesi lojmanlarında ücretsiz olarak ikamet eden personele, göçmenlerin yerleştirilmesi için çık emri verilmiştir. 1 Eylül 1989 tarihine kadar boşaltılması istenen dairelerde ikamet eden çalışanlar, bu kararı protesto etmiştir.⁶⁹

Yurt ve okullarda kalan göçmenlerin 15 Ağustos'a kadar çıkması istenmesine rağmen birçok ailenin kalacak yer olmaması nedeniyle bu isteği gerçekleştirememesi MEB yetkililerince kaygıya neden olmuştur. Daha sonra bu tarih 15 Eylül'e kadar uzatılmıştır. Buna rağmen, MEB tarafından yapılan açıklamada okulların belirtilen tarihte açılacağı belirtilmiştir.⁷⁰ Birtakım üst düzey MEB yetkilileri illerin bakanlığa tatilin uzaması amacıyla dilekçe vermesini istemiştir.⁷¹ Süreç içerisinde kaldıkları yurt ve okullardan çıkarılan göçmenler, Eskişehir ilçe ve köylerine yerleştirilmiştir.⁷² Vali Güney, bu konuda daha sonra yaptığı açıklamada, "Soydaşlarımızın iskan edilmesi milli bir görevdir. İlimizde de bu görevin en mükemmel şekilde yerine getirildiği inancındayım. Öğrenci pansiyon ve yurtları yeni öğretim yılında eğitim ve öğretime hazırdır" demiştir.⁷³ Bazı göçmenler geçici bir süreliğine Çeşmeli Ilica Dinlenme Tesisleri'ne taşınmıştır. Bu nedenle PTT bölge personelinin burada gerçekleştireceği kış kampı ertelenmiştir. Bu karar, PTT çalışanları tarafından tepkiyle karşılanmıştır.⁷⁴

⁶⁶ Sakarya, 10 Ağustos 1989, s. 4.

⁶⁷ Sakarya, 11 Ağustos 1989, s. 1-4; Son Haber, 11 Ağustos 1989, s. 1-4.

⁶⁸ Sakarya, 12 Ağustos 1989, s. 1-4.

⁶⁹ Son Haber, 12 Ağustos 1989, s. 1-4.

⁷⁰ Sakarya, 10 Ağustos 1989, s. 4.

⁷¹ Son Haber, 18 Ağustos 1989, s. 5.

⁷² Sakarya, 28 Ağustos 1989, s. 1-4; Sakarya, 30 Ağustos 1989, s. 3-6; Son Haber, 30 Ağustos 1989, s. 1-4.

⁷³ Son Haber, 12 Eylül 1989, s. 2.

⁷⁴ Son Haber, 28 Ağustos 1989, s. 3-5.

Türkiye kamuoyunda göçmenlere yapılan kira yardımının yanında bedava ev verilmesi ve boşalan memur kadrolarına Bulgaristan göçmenlerinin atanacağına dair iddialar doğmuştur. Mesut Yılmaz, bu konuda kamuoyuna bir açıklama yapmıştır. Bu açıklama Eskişehir basınında yer almıştır. Yılmaz, açıklamasında “*Toplu konut alanlarında bazı konutların hükümet tarafından göçmenlere verileceği ya da boşalan memuriyet kadrolarına göçmenlerin yerleştirileceği şeklindeki iddialar gerçek dışıdır. Kesinlikle biz, böyle bir şey yapamayız. Bir sınav açılmışsa göçmen vatandaşlarımız da artık bizim vatandaşımızdır. Tabii ki sınava başvuracaklar. Bazı illerde açılan sınavlarda memuriyet kadrolarına göçmen vatandaşlarımızın alınması ortaya bu sorunu çıkarmıştır. Kesinlikle böyle bir şey yoktur. Sadece göçmenlerimize her ay 250.000 liraya kadar varan kira yardımı yapılacaktır*” demiştir.⁷⁵

Eskişehir’deki göçmen yığını, konut kiralalarının artmasına sebep olmuştur. Ev sahipleri, devletin göçmenlere verdiği 250.000 liralık kira yardımını göz önünde bulundurarak bazı kiracıları çıkarmaya çalışmıştır. Bu durumda bazı kiracılar ev sahipleri ile tartışarak mahkemeye başvurmuştur.⁷⁶ Ancak göçmenlere yapılan kira yardımı gecikmiş, böylece kiralaların ödenmesi aksamıştır. Ev sahipleri, mağduriyetlerinin giderilmesi hususunda valiliğe şikayette bulunmuştur.⁷⁷

Bal-Göç Eskişehir Şubesi, Bulgaristan göçmenleri için “Soydaş Yapı Kooperatifi” adında bir kooperatif kurmuştur. Eski Dernek Başkanı Fevzi Çakmak, 17 Eylül 1989 tarihinde düzenlenen 3. olağanüstü kurul toplantısında yaptığı konuşmada oluşturdukları sistemi “*Şimdiye kadar 310.000 göçmenimiz ülkemize geldi. Bunlara şimdilik bir yer bulduk ama bu yerler geçici. Dernek olarak Soydaş Yapı Kooperatifi adı altında bir kooperatif kurarak soydaşlarımıza rahat edebilecekleri ve kendilerinin olacak birer ev vereceğiz.*” sözleriyle açıklamıştır.⁷⁸ Toplantı esnasında DYP Belediye Başkan Adayı Muhittin Yılmaz, divan başkanlığı konumuna getirilmiştir. Yılmaz, yaptığı açıklamada “*Özal’ın basiretsizliği yüzünden soydaşlarımız perişan hale gelmiştir.*” demiştir. Yapılan seçim sonucu Eski Başkan Fevzi Çakmak, yeniden başkanlığa seçilmiştir.⁷⁹ Ardından ikinci başkanlığa Ahmet Şafak, teşkilat başkanlığına Hasan Bakı, teşkilat başkan yardımcılığına Mustafa Aksoy, genel sekreterliğe Sıtkı Mülazım, basın sorumluluğuna ise Mehmet Can getirilmiştir.⁸⁰ Ayrıca “Yeni Göçmenler Konut-Yapı Kooperatifi” adında

⁷⁵ *Son Haber*, 8 Ağustos 1989, s. 2-3.

⁷⁶ *Son Haber*, 18 Ağustos 1989, s. 2-3.

⁷⁷ *Son Haber*, 21 Ağustos 1989, s. 3; *Son Haber*, 17 Ekim 1989, s. 1-2.

⁷⁸ *Son Haber*, 18 Eylül 1989, s. 4.

⁷⁹ *Sakarya*, 18 Eylül 1989, s. 1-6.

⁸⁰ *Sakarya*, 23 Eylül 1989, s. 3.

başka bir kooperatif kurulmuş ancak daha sonra bu organizasyonun bir dolandırıcılık girişimi olduğu anlaşılmıştır. Vali Güney, bu kooperatifin denetimi için bir araştırma komisyonu kurmuş ve organizasyonun valilikle bir alakası olmadığını açıklamıştır.⁸¹

Göçmenlerin konut ihtiyacının giderilmesi hususunda, Yüksek Planlama Kurulu 27 Kasım 1990 tarihinde göçmenlerin yoğun yerleştiği yerlere göçmen konutları ve camii, sağlık ocağı, okul gibi gerekli yapılar inşa edilmesine karar vermiştir. Yerleştirme ve konaklama açısından göçmenlerin kendi istekleri ve yakınlarının bulunduğu şehirler göz önünde bulundurulmuştur.⁸² Bu bağlamda Eskişehir'e 1.344 konut inşa edilmiştir.⁸³

1.3. Sağlık Yardımları

Göç esnasında Türkiye sınırında oluşan yoğunluk ve bu nedenle hijyen koşullarının sağlanamaması göçmenler arasında birtakım hastalıkların oluşmasına neden olmuştur. Vali Bahaeddin Güney, Eskişehir'e yerleşen göçmenlerin hastanelerden ücretsiz yararlanacağını ve sıra beklemeden tedavi olacağını bildirmiştir.⁸⁴ Aynı zamanda göç öncesi Bulgaristan Komünist Partisi hükümetinin Türk azınlığa ne olduğu açıklanmayan birtakım aşılardan vurmaması sağlık alanındaki kuşkuyla artışa neden olmuştur. Güney, 18 Haziran 1989 itibarıyla Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı'nın büyük çoğunluğu yiyecek, giyecek, barınma ve sağlık olmak üzere, temel gereksinimler için dönemin parasıyla toplamda 73 milyon 800 bin lira yardım yaptığını açıklamıştır.⁸⁵ Göçmenler, Sağlık Müdürlüğü'nün belirlediği ekipler tarafından her gün sağlık kontrolünden geçmiştir. Aynı zamanda çevrenin denetlemesi yapıp, sağlığa uygun olup olmadığına bakılmıştır. Sağlık Müdürlüğü yetkilileri bu konuda "*Bulgaristan'dan ilimize gelen göçmenlerden akrabaları olmayanlar toplam 8 konaklama yerinde kalıyorlar. Müdürlüğümüzce sağlık ekipleri oluşturduk. Ekiplerde bir doktor başkanlığında hemşire, görevliler ve çevre sağlığı uzmanları da bulunuyor. Her gün konaklama yerlerini dolaşan sağlık ekipleri soydaşlarımızın sağlıklarını kontrol ederken çevre sağlıkçıları da konaklama yerlerini denetliyorlar. Hasta olan göçmenlerin hastanelere sevkini yapılarak anında vatandaşlarımıza hizmet etmiş oluyoruz. Bu çalışma önümüzdeki günlerde de sürekli olarak yapılacaktır.*" şeklinde bilgi

⁸¹ Sakarya, 28 Eylül 1989, s. 1-6; Sakarya, 2 Ekim 1989, s. 8; Son Haber, 2 Ekim 1989, s. 5.

⁸² Hürriyet, 2 Temmuz 1989, s. 13.

⁸³ Turhan Çetin, "Bulgaristan'dan Göç Eden Türk Nüfusun Dağılımını Etkileyen Coğrafi ve Kültürel Faktörler, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM) VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Ankara, 3-5 Kasım 2010, s. 74.

⁸⁴ Sakarya, 10 Haziran 1989, s. 3.

⁸⁵ Son Haber, 19 Haziran 1989, s. 1-5.

vermiştir.⁸⁶ Ayrıca göçmenlerin kan grupları, Kızılay Kan Merkezi tarafından ücretsiz bir şekilde belirlenmiştir.⁸⁷

Sağlık Müdürlüğü, intihar vakaları gözlenmesinin ardından yaptığı araştırmada birçok göçmenin psikolojik rahatsızlığı olduğunu belirlemiştir. Bu göçmenler, Devlet Hastanesi psikiyatri bölümünde psikologlar tarafından tedavi edilmiştir.⁸⁸

Dünya Sağlık Örgütü'nden bir ekip Bursa'ya ziyarette bulunup göçmenlere sağlık taraması yapmıştır. Aynı zamanda kısırlaştırma iddialarına karşı Bulgaristan'da vurulan iğnelerin ne olduğuna dair tespit çalışmaları yürütülmüştür.⁸⁹ Bu çalışmalar kapsamında sağlık durumları dikkate alınarak 60 kişi Bursa'ya gönderilmiştir.⁹⁰

Sünnet çağına gelmiş çocukların sünnet edilmesi için çalışmalar başlatılmıştır.⁹¹ Daha sonra göçmen çocukları için bir sünnet töreni gerçekleştirilmiştir. Tören esnasında bir konuşma yapan Vali Güney Bulgaristan'ı kınamıştır. Güney, konuşmasında göçmenlerin Bulgaristan'da ikamet ederken yaşamlarını baskı ve zulüm altında sürdürdüğünü, örf ve adetlerini yerine getiremediklerini belirterek, "Bu dini vecibe örf ve adetleri gizli ve kaçak yerine getiren veya getirmeye çalışan soydaşlarımız, Bulgaristan'da işkence görmüş, hatta öldürülmüştür." şeklinde konuşmuştur.⁹² 28 Temmuz 1989 tarihinde 31 göçmen çocuğu törenle sünnet edilmiştir. Törenin maliyeti dönemin parasıyla yaklaşık 7 milyon lira olmuştur. Masraflar, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından karşılanmıştır.⁹³

1.4. Eğitim Yardımları

Bulgaristan'daki düzenlerinden ayrılıp Türkiye'ye yerleşen göçmenlerin ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyindeki eğitimleri yarıda kalmıştır. Özellikle Türkçe yazma ve konuşma konusunda sıkıntı yaşayan bazı göçmenler, günlük yaşama uyum sağlamakta birtakım sorunlarla karşılaşmıştır. Bu uyum sorunları, düzenlenen eğitim faaliyetleriyle giderilmeye çalışılmıştır. Bulgaristan göçmeni yetişkinler ve çocuklar için

⁸⁶ Sakarya, 4 Temmuz 1989, s. 3.

⁸⁷ Sakarya, 24 Ağustos 1989, s. 4.

⁸⁸ Sakarya, 4 Eylül 1989, s. 3.

⁸⁹ Sakarya, 18 Temmuz 1989, s. 4.

⁹⁰ Sakarya, 27 Temmuz 1989, s. 7.

⁹¹ Sakarya, 23 Haziran 1989, s. 4; Sakarya, 12 Temmuz 1989, s. 3; Son Haber, 21 Haziran 1989, s. 1-4.

⁹² Sakarya, 24 Haziran 1989, s. 4; Son Haber, 24 Haziran 1989, s. 3-5.

⁹³ Son Haber, 29 Temmuz 1989, s. 4.

valilik tarafından uyum kursları düzenlenmiştir. Vali Güney, öğrenciler için Süleyman Çakır Lisesi'nde, yetişkinler için ise Atatürk Ortaokulu'nda oluşturulacak kursların 19 Temmuz 1989 itibariyle başlayacağını duyurmuştur. Kurslarda Türk Alfabeti, Vatandaşlık Bilgisi, Türk Tarihi ve Türk Coğrafyası derslerinin verilmesi ve Atatürk İlke ve İnkılapları ile millî-manevi kültür değerlerinin tanıtılması kararlaştırılmıştır.⁹⁴ Planlananın aksine 25 Temmuz 1989 tarihinde açılan kursa ilk gün itibariyle 160 öğrenci kayıt yapmıştır. Güney, yaptığı açıklamada uyum kurslarının Halk Eğitim Merkezi tarafından yürütüleceğini ve kursun amacının göçmen çocuklarının gidecekleri okula çabuk uyum sağlaması olduğunu belirterek, “Soydaşlarımızın Türkçe öğrenmesi gereklidir. Türkçeyi doğru kullanmak ve ifade edebilmek için kurs açtık.” demiştir. Ayrıca, daha sonra başka uyum kurslarının da açılacağı açıklanmıştır.⁹⁵ Uyum kursuna katılan göçmen çocukları, valiliğin düzenlediği bir etkinlikle Eskişehir Adliye Binası'nı gezmiştir. Göçmenler, savcı ve çalışanlarla görüşerek mahkemeleri izleme fırsatı bulmuştur.⁹⁶ Yetişkinler için ise daktilo ve kalorifercilik eğitimi verilmiştir. Kursu başarıyla bitiren göçmenlere sertifikaları düzenlenen belge dağıtım töreniyle dağıtılmıştır.⁹⁷

Dönemin Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz, YÖK Başkanı Fethi Tokar ile yaptığı bir görüşme sonrası Bulgaristan göçmeni çocukların üniversitelerde belirlenen on bölümden birine yerleştirileceğini açıklamıştır. Bu hususta, göçmenlerin 24 Eylül 1989 tarihinde sınava girmesi kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda, çeşitli yükseköğretim kurumlarından bazı sebeplerle kaydı silinen göçmen çocuklarının affa uğrayarak eğitimine devam edebilmesi kararı alınmıştır.⁹⁸ 24 Eylül'de gerçekleştirilecek sınav için 18 Ağustos – 15 Eylül tarihleri arasında kayıtlar alınmaya başlanmıştır. Sınava başvurabilmek için göçmenlerden Bulgaristan'dan göç ettiğini ve bir öğretim kurumunu bitirdiğini kanıtlayacak herhangi bir belge göstermesi şartı aranmıştır. Kayıtlar için herhangi bir ücret alınmamıştır.⁹⁹ Bakanlık tarafından çıkartılan bir genelge ile sağlık ile ilgili bir okulda okuduğunu sözlü ve yazılı olarak beyan eden göçmenler Sağlık Meslek Liselerine yerleştirilmiştir.¹⁰⁰ Göçmenlerin giyim ve kırtasiye masrafları halk arasında Fakir Fukara Fonu

⁹⁴ *Son Haber*, 10 Temmuz 1989, s. 3-4.

⁹⁵ *Sakarya*, 26 Temmuz 1989, s. 3; *Son Haber*, 26 Temmuz 1989, s. 3-4.

⁹⁶ *Son Haber*, 1 Ağustos 1989, s. 1-4.

⁹⁷ *Sakarya*, 6 Ağustos 1989, s. 5; *Sakarya*, 9 Eylül 1989, s. 3; *Son Haber*, 9 Eylül 1989, s. 3-4.

⁹⁸ *Son Haber*, 11 Ağustos 1989, s. 5.

⁹⁹ *Sakarya*, 24 Ağustos 1989, s. 4; *Son Haber*, 17 Ağustos 1989, s. 1.

¹⁰⁰ *Sakarya*, 29 Eylül 1989, s. 7.

(Fak-Fuk-Fon) olarak bilinen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu tarafından karşılanmıştır.¹⁰¹

Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin "iş idaresi" ve "iktisat" bölümlerine göçmen öğrenci alınacağı duyurulmuştur. Rektör Yılmaz Büyükerşen, göçmenler için ayrılan kontenjan dışında yatay geçişle de öğrenci alınacağını belirten bir açıklama yapmıştır. Açıköğretim Fakültesi Dekanı Semih Bükler ise göçmen öğrencilerin 30 Ekim ile 3 Kasım tarihleri arasında Açıköğretim Fakültesi Merkez Bürosu'na başvurmaları gerektiğini bildirmiştir.¹⁰²

1.5. Yardım Kampanyaları

Göç sürecinde ve sonrasında göçmenlerin yaşadığı uyum sorunlarının giderilmesi ve mağduriyetlerinin giderilmesi amacıyla çeşitli kesimlerce yardım kampanyaları düzenlenmiştir. İl yönetimi ile ortaklaşa yürütülen bu kampanyalar, itina ile uygulanmış, toplumun bu konudaki ilgi ve alakasını ortaya koymuştur. Eskişehir Vali Yardımcısı Kemalettin Vardar ve Milletvekili Erol Zeytinoğlu, Atatürk Meslek Lisesi'nde konaklayan göçmenleri ziyaret ederek sorunlarını dinlemiştir.¹⁰³ Tüm göçmenlere yapılan yardımlar gibi Eskişehir'deki göçmenlere de yardım edileceğini bildiren Zeytinoğlu, konu dahilinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir tasarı paketi sunulduğunu açıklamıştır. Aynı zamanda, göçmenler için Eskişehir Ticaret Odası tarafından yardım kampanyası açılmıştır. Konuyla ilgili açıklama yapan Ticaret Odası Başkanı Suat Kutlu, toplanan yardımların göçe zorlanan Türklere verileceğini açıklamıştır.¹⁰⁴ Daha sonra, toplanan yardımın oldukça az olması üzerine basında "Ticaret Odası'nın açtığı kampanya fiyasko!" başlığı atılmıştır.¹⁰⁵ Ayrıca Eskişehir Valiliği tarafından başka bir yardım kampanyası oluşturulmuştur. Hukuk İşleri Müdürü Kamer Diribaş, bu konuda gazetelere "*Çeşitli kuruluşlara ait birimlerde görev yapan sözleşmeli personel, işçi ve diğer personelin isteğe bağlı olmak şartıyla kampanyaya katılımlarının sağlanması için çeşitli çalışmalar yapılacaktır. Temmuz ayı içerisinde soydaşlarımıza yapılacak olan yardımlar, kuruluşlardaki daire mutemeti aracılığı ile T.C. Ziraat Bankası Merkez Şubesi nezdinde açılan 40748 no'lu Eskişehir Valiliği yardım hesabına yatırılacaktır.*" şeklinde duyuru yapmıştır.¹⁰⁶

¹⁰¹ Sakarya, 4 Ekim 1989, s. 3.

¹⁰² Son Haber, 30 Ekim 1989, s. 1-2.

¹⁰³ Sakarya, 29 Haziran 1989, s. 3.

¹⁰⁴ Son Haber, 1 Temmuz 1989, s. 1-4.

¹⁰⁵ Sakarya, 26 Temmuz 1989, s. 1-6.

¹⁰⁶ Son Haber, 3 Temmuz 1989, s. 3-4.

Vali Bahaeddin Güney, Bulgaristan'dan Eskişehir'e gelen göçmenlerin sorunlarıyla ilgili olarak ilçe kaymakamları ve komisyon başkanları ile ortak bir toplantı yapmıştır. Güney, toplantı sonunda yaptığı açıklamada kaymakamların kendi ilçelerindeki iskan ve çalışma potansiyelini tespit edeceğini ifade etmiştir.¹⁰⁷

Eskişehir Esnaf Dernekleri Birliği Başkanı Yüksel Yüzüğüllü, Bulgaristan göçmenleri için esnafın yardım kampanyası başlattığını duyurmuştur¹⁰⁸. Bulgaristan'dan gelen Türklerin birçok sorunu olduğunu belirten Yüzüğüllü, "Esnafılar kendileri bize durumu bildirdi. Kendi aralarında yardım kampanyası açmışlar. Toplanacak para banka şubelerine yatırılacak ve daha sonra bu paralar Bulgaristan'dan Eskişehir'e gelen ailelere paylaştırılacak." şeklinde açıklama yapmıştır.¹⁰⁹

Eskişehir İl Kömür Dağıtım Komisyonu, göçmen ailelere kömür yardımı yapmıştır. Bu esnada, yerli halka dağıtılan kömürden 200-300 kg kömür kesildiği ve göçmenlere dağıtıldığı söylentileri doğmuştur. Komisyon Teşkilat Müdürü Ali Esen, bu iddiaların asılsız olduğunu söylemiştir.¹¹⁰

Almanya'da yaşayan Türkler adına Jugenddorf Müesseseleri Berlin Genel Müdürü Josef Heinz, Eskişehir'e yerleşen 9381 Bulgaristan göçmeni için Vali Güney'e bir yardım çeki vermiştir. Güney, Almanlar ile Türk dostluğunun giderek arttığını belirten bir konuşma yaparak yardımlardan büyük mutluluk duyulduğunu ve göçmenlerin tüm ihtiyaçlarının karşılanacağını belirtmiştir. Daha sonra yardım çeki Eskişehir Milli Eğitim Müdürü Mehmet Kılıçoğlu'na verilmiş ve Merkez Bankası'nda bir yardım hesabı açılmıştır.¹¹¹

Bulgaristan'dan göç edip Eskişehir'e yerleşen Naciye Ulusoy – Bülent Serbest çiftinin evlilik masrafları Fak-Fuk-Fon tarafından karşılanmıştır. Çiftin nikah şahitliklerini Vali Bahaeddin Güney ve eşi Serpil Güney yapmıştır.¹¹² Ayrıca evlenen Güral Aydın – Sıdıka Ahmet çiftine Vali Güney tarafından önemli ölçüde bir maddi yardım yapılmıştır. Maddi yardımın yanı

¹⁰⁷ *Son Haber*, 22 Temmuz 1989, s. 3-5; *Sakarya*, 2 Ağustos 1989, s. 3-6; *Son Haber*, 5 Ağustos 1989, s. 4.

¹⁰⁸ *Sakarya*, 22 Temmuz 1989, s. 7.

¹⁰⁹ *Son Haber*, 27 Temmuz 1989, s. 2-3.

¹¹⁰ *Son Haber*, 3 Ağustos 1989, s. 3-5.

¹¹¹ *Son Haber*, 14 Ekim 1989, s. 1-4.

¹¹² *Son Haber*, 31 Ekim 1989, s. 3-4; *Milliyet*, 2 Kasım 1989, s. 2.

sıra çifte ev eşyası ve gerekli eksiklerin tamamlanması hususunda da yardımcı olunmuştur.¹¹³

Sonuç

1989 Bulgaristan göçü, gerek göçmenlerin gerekse yerli halkın hayatına büyük ölçüde etki etmiştir. Marmara Bölgesi başta olmak üzere Türkiye geneline yayılan göç dalgası, beraberinde birtakım sorunlar getirmiştir. Bulgaristan’da geçirdikleri uzun asimilasyon sürecinin ardından yeni bir ülkede uyum sorunlarıyla karşılaşan bazı göçmenler, nihayetinde Türkiye’nin kültürel, sosyal ve ekonomik yapısına dahil olabilmışlerdir.¹¹⁴ Göçmenlerin yerleştirilmesi doğrultusunda ulusal ve yerel kurumların çalışmaları süreci kolaylaştırmayı başarabilmiştir. İstihdam, iskan, sağlık, eğitim alanlarında yapılan yardımlar mümkün olduğunca sistemli bir şekilde organize edilmiş ve göçmenler üzerinde uygulamaya konulmuştur.

Basın kaynakları, gündemi takip etmek ve kamuoyunun gündemdeki gelişmelere olan tepkisini anlamlandırmak için incelenebilecek en önemli kaynaklardandır. Bu bakımdan incelendiğinde Eskişehir basımı, süreci yakından takip etmiş ve izlenen politikayı detaylı bir şekilde kamuoyuyla paylaşmıştır. Bu süreçte, hemen hemen izlenen her adım haber değeri taşımış ve basında yer almıştır. Göç doğrultusunda bireysel ve kurumsal faaliyetleri sayfalarına taşıyan Eskişehir basımı, topyekûn bir mücadeleyi gözler önüne sermiştir. Aynı zamanda göçmenler ile gerçekleştirilen çeşitli görüşmeler ve röportajlar, göçün psikolojik boyutunun kavranmasında oldukça işlevsel bir görev görmüştür.

1950-1951 göçü sonucunda ortaya çıkan “parçalanan aileler” sorunu dönem dönem gündeme gelip giderilmesi hususunda çeşitli faaliyetler ortaya atılsa da bu soruna kalıcı bir çözüm bulunamamıştır. Ancak bu sorun, 1989 göçü ile tekrar gündem olmuş, Türkiye’ye gelen göçmenlerin yakındığı durumların başında gelmiştir. Gerçekleştirilen röportajlarda da göze çarpan

¹¹³ *Sakarya*, 1 Kasım 1989, s.4; *Son Haber*, 11 Kasım 1989, s. 4.

¹¹⁴ Örneğin, Eskişehir Şahin Tepesi yerleşim biriminde 1989 göçmenleriyle yapılan görüşmeler sonucunda Türkçe bilinmesine rağmen Türkiye Türkçesine hakim olunmamasının ve semboller sistemindeki karşılığı Bulgarca olan bazı kelimelerin öğrenilmesinin zaman almasının birtakım uyum sorunlarına yol açtığı sonucuna varılmıştır. Katılımcılar, Bulgaristan’da sürdürdükleri dini geleneklerin Türkiye’de aynı olduğunu belirterek bu durumun uyum sürecine yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Eskişehir’in göçmen şehri olması, eski Bulgaristan göçmenlerinden ayrı olarak farklı yerlerden göç eden kişilerin bulunması ve göçmenlerin Eskişehir’de yaşamaya kararlı olması da süreci kolaylaştıran diğer etkenlerdir. Jale Balaban-Salı, Fatme Fevzi Mehmed, “1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Kültürlerarası İletişim Pratikleri: Eskişehir Örneği, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, C. 8, S. 3, 2014, s. 23-24.

bu sorun, iki ÷lke arasındaki görüşmelerde de tartışılan ana maddelerin birini oluşturmuştur. Buna bağlı olarak göçmenlerin Bulgaristan'da kalıp göç edemeyen yakınlarının olması, en çok şikayet edilen konulardan biri olarak gösterilebilir.

Dönemin Eskişehir Valisi Bahaeddin Güney, göçmenlerin yerleştirilmesi ve uyum sorununun giderilmesi hususunda oldukça etkin rol almış, göçün idaresinde kilit isimlerden biri olmuştur. Göçmenlere edinilen yardımlara mümkün olduğunca katkı göstermeye gayret eden Vali Güney, göçmenler tarafından minnet ile anılmıştır. Vatandaşlık işlemleri için açılan göçmen bürolarında alınan "Güney" soyadları bunun en canlı örneğidir.

Bulgaristan'da Todor Jivkov döneminin kapanmasının ve demokratikleşme çalışmalarının başlamasının ardından Türkiye'ye, dolayısıyla Eskişehir'e yönelik göç azalmıştır. Ancak göç sonrası süreç içerisinde hükümetin ve yerel yönetimlerin göçmenler üzerindeki faaliyetleri devamlılığını korumuş, daha sistemli bir hale getirilmiştir. Bulgaristan göçmenlerine yönelik halktan bir kesimin gösterdiği önyargılar zamanla varlığını yitirmiş, göçmenler ile yerel halkın entegrasyonu başarılı bir şekilde sağlanmıştır.

1989 Bulgaristan göçü sürecinde göçmenlerin yerleştikleri şehirler ve buna bağlı olarak yaşadıkları sorunlar çeşitlilik göstermektedir. Nitekim bölgesel bakımdan değerlendirildiğinde, göçün yoğun yaşandığı illerde uygulanan yardım faaliyetlerinde göçmenlerin sayısına göre doğru orantıda bir artış yaşanmıştır. Bu illerin odak noktası yapılarak incelenmesi, göç esnasında ortaya konulmaya çalışılan çabanın anlaşılmasına daha iyi katkı sunacaktır.

Kaynakça

- ACAROĞLU, M. Türker, *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar I*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.
- ATASOY, Emin, "Siyasi Coğrafya Işığında Bulgaristan Türklerinin 1989 Yılındaki Zorunlu Göçü", *Coğrafya Dergisi*, S. 21, 2010, ss. 1-17.
- ATASOY, Emin, *Asimilasyon Çemberindeki Bulgaristan Müslümanları*, BETA Yayınları, İstanbul 2018.
- ADIGÜZEL, Yusuf, "Dayanışma Ağları Üzerinden Eskişehir'de Siyaset ve Göçmenlik Algısı", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C. 3, S. 27, 2013, ss. 73-94.
- BALABAN-SALI, Jale; FEVZİ-MEHMED, Fatme, "1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Kültürlerarası İletişim Pratikleri: Eskişehir Örneği", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, C. 8, S. 3, 2014, ss. 5-34.
- BCA, 272-0-0-11 / 7-1-2 (07.05.1913).
- BCA, 30-18-1-1 / 1-2-20 (24.06.1920).
- BCA, 30-10-0-0 / 66-440-18 (15.02.1927).
- BCA, 272-0-0-12 / 53-128-20 (18.06.1927).
- BCA, 272-0-0-12 / 56-142-24 (03.12.1927).

- BIÇAKLI, Hüseyin, *Türkiye - Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, İmge Kitabevi, Ankara 2016.
- CAMBAZOV, İsmail, *Bulgaristan Türk Basımı Tarihinde Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi*, Erkam Matbaası, İstanbul 2011.
- ÇETİN, Turhan, "Bulgaristan'daki Soydaşlarımızın Türkiye'ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi", *Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 8, S. 1, 2008, ss. 55-75.
- ÇETİN, Turhan, "Bulgaristan'dan Göç Eden Türk Nüfusun Dağılımını Etkileyen Coğrafi ve Kültürel Faktörler", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM) VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, Ankara, 3-5 Kasım 2010, ss. 71-82.
- ÇUHA, Nilgün, "Türkiye'de Göç Olgusu ve Eskişehir'de Kurulan Göçmen Mahalleler", *Erdem*, C. 12, S. 34, 1999, ss. 82-90.
- Devlet Planlama Teşkilatı, *Bulgaristan'dan Türk Göçleri*, Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Başkanlığı Hizmete Özel Rapor, Ankara 1990.
- DOĞANAY, Filiz, "Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi", *Toplum ve Göç II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı*, Sosyoloji Derneği-Devlet İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- EMEK İNAN, Canan, "Türkiye'de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme", *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, 2016, ss. 10-33.
- İNGİNAR KEMALOğLU, Ayşegül, *Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012.
- KAMİL, İbrahim, *Bulgaristan Türkleri ve Göçler (Bulgaristan Komünist Partisi Gizli Belgeleri)*, C. 7, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2018.
- KARA, Hasan; ŞAHBAZ, Hüseyin, "Geçmişten Günümüze Çifteler İlçesinde Göçler", *Tarih Okulu Dergisi*, S. 26, 2016, ss. 363-388.
- KAYAPINAR, Ayşe, "Bulgar Tarihçilerinin Komplo Teorilerinden Örnekler ve Bunların Bulgaristan'daki Türk Azınlığa Etkileri", *89 Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç*, ed. Neriman Ersoy-Hacısalihioğlu, Mehmet Hacısalihioğlu, Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi (BALKAR) & Balkan Medeniyetler Merkezi (BALMED), İstanbul, 2012, ss. 99-120.
- KIRLI, Engin, *19. ve 20. Yüzyılda Eskişehir'e Yapılan Göçler*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2001.
- KONUKMAN, Ercüment, *Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan (Nedenleri, Boyutları, Sonuçları)*, haz. Kutlay Doğan, Ankara 1990.
- KOYLU, Zafer; BİRGÜN, Melis, *Eski Bir Şehrin Hikayesi 1923-1938*, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları, Eskişehir 2015.
- KUTLAY, Muzaffer, "The Turks of Bulgaria: An Outlier Case of Forced Migration and Voluntary Return", *International Migration*, C. 55, S. 5, 2017, ss. 162-179.
- ÖNDER, Selahattin, *Cumhuriyet Devrinde Eskişehir (1923-1973)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1986.
- SARINAY, Yusuf, "Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 27, S. 80, 2011, ss. 351-387.

**Alişoğlu, B. Kayıran M. (2021). Eskişehir Basımında 1989 Bulgaristan Göçü.
ABAD, 4(7), 17-40.**

ŞİMŞİR, Bilal, “Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar ve Belgeler: Büyük Göçün Sona Ermesi (1950-1951)”, *Türk Kültürü*, S. 275, Mart 1986.

ŞİMŞİR, Bilal, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2012.

YALÇIN, Cemal, *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2004.

ZAFER, Zeynep, “Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direniş”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 3, S. 6, 2010, ss. 27-44.

Sakarya Gazetesi

Son Haber Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

New York Times, <https://www.nytimes.com/1989/08/22/world/turkey-closing-borders-to-refugees-from-bulgaria.html> (8 Haziran 2020)